

John Holt: Árukkodás és csend

május 4, 2013

(Két részlet a szerző „How Children Fail” c. könyve második fejezetének 1982-es kiegészítéséből)

Árukkodás

Amikor korábban arról írtam, hogy a gyerekeknek egymástól is biztonságban kell lenniük, nem annyira a fizikai erőszakra (bár ez mindenhol probléma már a legalsó évfolyamokon is), sokkal inkább a lelki erőszakra gondoltam. Emberek százai – tanárok, volt tanárok, tanárjelöltek, a gyerekeiket otthon tanító szülők, és maguk a gyerekek is – mondták el nekem, hogy az iskolában azt látták, hogy a gyerekek, *sőt nagyon gyakran maguk a tanárok is* kigúnyolják azokat a tanulókat, akik nem, vagy csak rosszul tudnak megcsinálni valamit. Az iskolában a gyerekek többsége legalább annyira fél kortársai gúnyolódásától és megvetésétől, mint amennyire a tanárétól.

Amikor elkezdtem a saját ötödikeseimet tanítani, elhatároztam, hogy próbálok ezen változtatni, nem azért, mintha lett volna valami fantasztikus elméletem arról, hogyan hatna mindez a tanulásra – az elméletek később jöttek – hanem azért, mert általában véve szeretem a gyerekeket, élvezem a társaságukat, és gyűlölöm látni, amikor komisz és kegyetlen módon viselkednek.

Az osztályomba került gyerekek nagy részét negyedikben egy olyan, sok tekintetben intelligens és kedves kolléga tanította, akinek nagy igénye volt arra (sok más pedagógushoz hasonlóan), hogy a tanteremben ő legyen a tekintély és biztonság egyedüli forrása. Nem volt rosszindulatú a gyerekekkel, és az osztályból sokan szerettek őt. De láthatólag soha nem merült fel benne az, hogy megpróbálja megakadályozni, hogy a gyerekek gonoszkodjanak egymással, kivéve persze, ha ez olyan hangos vagy erőszakos formát

öltött, hogy az már zavarta az órát. Először is valószínűleg azt mondta volna: „Mit számít, ha a gyerekek kíméletlenek egymással? Miért foglalkoznék ezzel a problémával, amikor annyi más gondom van?”

Másodszor pedig valószínűleg azt gondolta – mint a legtöbb felnőtt –, hogy a gyerekek természetüknél fogva kegyetlenek, és ő semmit sem tud tenni ez ellen, kivéve esetleg azt, hogy valahol határt szab a kegyetlenkedéseiknek. Vagy talán észre sem vette mindazt, amit egymással műveltek, mivel pusztán arra figyelt, hogy jók-e a gyerekek (azt csinálják, amit ő akar) vagy rosszak (nem azt csinálják). Alig egy éve mesélte egy barátom, hogy a környék egyik „legjobb” iskolájában egy 10 éves gyereket – egy ismerősének a lányát – a társai kiközösítették, szóba se álltak vele, és ez *heteken keresztül zajlott, anélkül, hogy a tanár egyáltalán észrevette volna.*

Ezek persze utólagos meglátások. Amit én akkor az év kezdetén észrevettem, az volt, hogy a gyerekek állandóan azon igyekeztek, hogy magukat jobb színben tüntessék fel, a társaikat pedig befeketítsek előttem. Állandóan pletykálgodtak, rohantak hozzám, hogy X.Y. ezt vagy azt mondta vagy csinálta. Utáltam ezt, ki nem állhattam. Ezért aztán, amikor a gyerekek ezekkel a történetekkel jöttek hozzám, akkor a szemükbe néztem, és kedves, de határozott hangon azt mondtam nekik: „Törődj a saját dolgoddal!” El voltak képedve, az ámulattól tátva maradt a szájuk. Gyakran másodszor is el kellett mondanom „Törődj a saját dolgoddal!” Esetleg hozzátettem valami olyasmit, hogy „Köszönöm, hogy elmondtad, és hogy segíteni akarsz, de nekem is van szemem (ekkor a szememre mutattam) és fülem (itt meg a fülemre), és nekem épp elég mindaz, amit látok és hallok. Hacsak nem sérült meg valaki komolyan, vagy nincs közvetlen veszélyben, mondjuk, három ujjával kapaszkodva lóg az ablakpárkányon (a terem a második emeleten volt), akkor nem akarok erről hallani.” Erre a gyerekek zavarodottan elvonultak. Hova keveredtek!? De hamarosan megtanulták a „leckét”, és alig néhány hét után

megszűnt az árulkodás.

Még egyszer hangsúlyozom, hogy annak idején nem volt a fejemben olyan konkrét elképzelés, hogy ha az osztályban együttműködő légkört alakítok ki, akkor a gyerekek majd rengeteget tanulnak egymástól. Ha valaki akkoriban ezzel áll elő, könnyen lehet, hogy szkeptikusan fogadtam volna. Nem. Egyszerűen csak szerettem volna leállítani – amennyire lehet – a kicsinyeskedést, a gonoszkodást és a kegyetlenkedést, mert elrontotta az örömet, és zavarta a munkámat. A gyerekeknek elég volt ennyi jelzés a részemről, és örömmel hagytak felmindezzel.

Ők voltak, akik aztán együttműködő osztályt hoztak létre, és ők ébresztettek rá arra, hogy mennyi mindent tudnak a gyerekek egy ilyen osztályban egymásnak segíteni, tanítani és egymástól tanulni. Az én részem ebben annyi volt, hogy hagytam ezt megtörténni, helyet és időt biztosítottam hozzá, láttam és örültem, hogy megtörténik, és hagytam, hogy a gyerekek is lássák, mennyire örülök.

Mindez olyasmi, amit az iskolák és/vagy a tanárok könnyen megtehetnének. Nem kerül többbe, mint amit most csinálnak. Az egyetlen probléma, hogy akik ilyesmivel olyan oktatási intézményekben próbálkoznak, ahol ez nem része az iskolai politikának, bajba kerülhetnek – ahogyan én is bajba kerültem, vagy Jim Herndon is bajba került (lásd a *The Way it Spozed to Be* című könyvét), és ahogy minden tanár bajba kerül, aki a „rend eszméjéről” mást gondol, mint az iskola.

Csend

A rend eszméje. Ez a kifejezés Wallace Stevens *A rend eszméje Key Westnél* című költeményéből származik.

Hogy jobban rávilágítsak arra, mit gondolok én a rendről, elmesélem a CS történetét.

Az első iskolámban, ahol Bill Hull-lal dolgoztam, Bill egyre inkább rám hagyta az osztályát, mert gyakran lefoglalta az a matekos kutatás, amelyet az alsóbb évfolyamokon egy-két másik tanárral közösen végzett. Az iskolában töltött második évemben a tél végére vagy tavaszra az osztály már inkább volt az enyém, mint az övé. Hozzá képest én némileg magasabb zajszintet és több zszizsegést viseltem el, sőt kedveltem az osztályban, ezért többet is megengedtem. De ez felvetett egy problémát. Szerettem volna rengeteg lehetőséget adni a gyerekeknek arra, hogy beszélgessenek egymással, és élvezhessek egymás társaságát. De a gyerekek tele vannak energiával, könnyen felpörögnek, és gyakran nem érzik, hol a határ. Szükségem volt valamilyen módszerre, hogy csökkenteni, szükség esetén pedig teljesen nullára tudjam levinni a zajszintet. Nem akartam, hogy az osztályteremben állandóan csend legyen, de azt sem, hogy rájuk kelljen szólnom – vagy inkább ordítanom –, hogy maradjanak végre csöndben.

Ezért kitaláltam a CS-t. Elmagyaráztam az osztálynak, miért gondolom, hogy szükségem van erre a „találmányra”, elmondtam, hogy rengeteg lehetőséget szeretnek nekik biztosítani arra, hogy beszélgessenek, de néha a zaj túlzottan felerősödik, és időnként csendre van szükségem, hogy el tudjak mondani vagy magyarázni nekik valamit. Ezért amikor csendet akarok, akkor a tábla sarkába írok egy nagy CS betűt. Amikor a CS a táblán van, akkor a szokásos iskolai szabály lép érvénybe: csak az beszélhet, aki feltette a kezét, és én felszólítottam. Egy nagy kartonra felírtam a szabályt: „Amikor a CS a táblán van, akkor nincs beszélgetés, kivéve, ha valaki felteszi a kezét, és engedélyt kap.” Ez volt a CS-mondat. Mikor a CS fent volt a táblán, és valaki mégis beszélgetett, akkor a neve mellé tettem egy jelet, vagyis „kapott egy CS-t”. A büntetés az volt, hogy amikor elkezdődött a szünet, az illető csak akkor mehetett ki játszani, ha annyiszor leírta a CS-mondatot, ahány CS-je volt. Három CS, három mondat.

Később rövidítettem a mondaton, mert nem akartam túl sokat

elrabolni a gyerekek pihenőidejéből. Részben azért, mert azt gondoltam, hogy a pihenés nagyon fontos számukra, részben pedig azért, mert a CS-büntetés valódi erejét macera-jellege adta; az, hogy egyáltalán meg kellett csinálni, időt kellett szánni arra, még ha csak egy percet is, hogy egy ostoba mondatot leírjon, mialatt a többiek már rohantak az udvarra játszani. Egy percnyi ilyen írás ugyanakkora – vagy meg több! – elrettentő erővel bírt, mint 5 percnyi.

Szóval ez volt a CS. Amikor először írtam fel a tábla sarkába, akkor rajzoltam köré egy kis keretet is. A gyerekek, akik eredendően jók a jogáskodásban, azzal álltak elő, hogy a CS addig hivatalosan nem érvényes, amíg nincs körülötte a keret. Én ezt elfogadtam. Aztán a gyerekek lassan feltaláltak vagy kifejlesztettek egy gyönyörű szokást. Amikor elkezdtem írni a CS-t, akkor mindannyian nekiálltak mormogni, dörmögni, mindenféle hangokat kiadni, egyre hangosabban és hangosabban, végül szinte már üvöltöttek, ahogy határozott mozdulattal odakanyarítottam a keretet. De amint a kréta elérte a tábla szélét, és elkészült a keret, hirtelen néma csend lett.

Néhanapján azon morfondíroztam, nem kellene-e csinálnom valamit ezzel a CS előtti hangzavarral. De nem tettem semmit. Elsősorban azért, mert szerettem. Sokat elárult és elárul a gyermekek kirobbanó életerejéről és találékonyságáról, ahogy a legegyszerűbb dolgokból, szinte a semmiből, vagy akár olyasmiből, amit nem is igazán szeretnek, képesek valami érdekeset létrehozni. Másrészt felismertem – először inkább csak intuitív módon, de aztán elméleti úton is arra jutottam –, hogy az ordítás része volt annak, amitől a CS működött – meghozzá nagyon jól működött. A gyerekek így érték el, hogy a CS ugyanannyira az övék is legyen, mint az enyém, és mivel *tényleg* az övék volt, nem csak az enyém, ezért tiszteletben tartották.

Később rájöttem, hogy nem kell nekem mindig síri csönd, legtöbbször elég, ha halkan dolgoznak, és bevezettem a kis cs-t, ami azt jelentette, hogy suttogni szabad, de a hangos

beszédre továbbra is a rendes Cs-szabály vonatkozott.

Egy évvel később egy másik iskolában, a saját ötödikeseimnél is bevezettem a CS-t. Elmeséltem a gyerekeknek, hogy a CS-t az előző osztályomban találtam ki, elmondtam azt is, hogy miért, és hogy ott bevált. Ennél többet nem is mondtam. De a CS bevezetése után egy-két héttel ez az osztály is kifejlesztette az üvöltős módszert. Először a gyerekek csak egyszerűen elkezdtek hangosabban és hangosabban beszélni, amikor látták, hogy elkezdem felírni a CS-t, de hamarosan a rendszer pontosan ugyanaz lett. Ahogy elkezdtem írni, megindult a mormogás és dörmögés – pedig olyan gyorsan véstem fel a CS-t, ahogyan csak tudtam –, ami aztán üvöltéssé fokozódott, majd mintha elvágták volna: néma csend lett, amint elkészült a CS körül a keret.

El sem tudom mondani, mennyire meglepődtem és örültem, amikor ez megtörtént. Mostanra szinte biztos vagyok abban, hogy minden olyan osztályban, ahol a tanulók biztonságban és otthonosan érzik magukat, ha a tanár bevezeti a CS-t, akkor a gyerekek hamarosan kifejlesztik a CS-üvöltést. Remélem, a tanárok elég bölcsek lesznek ahhoz, hogy ezt hagyják.

Csak egyszer fordult elő – ebben az utóbbi osztályomban –, hogy a gyerekek próbára tették a CS-rendszert. Addigra ebben az osztályban már sokkal lazább volt légkör, mint az előző iskolai osztályomban, és sokkal közvetlenebb viszonyban voltak velem. Egy nap, amikor a CS fent volt a táblán, néhány bátrabb diák, köztük több személyes kedvencem, hangosan beszélgetni kezdett. Én nekiálltam örült tempóban osztogatni a CS-eket. A többiek látták, mi történik, és ők is elkezdtek szövegelni. Lázadás! A játék most az lett, hogy milyen gyorsan tud Holt tanár úr CS-eket bevésni.

Kis idő elteltével rájöttem, mi folyik itt. Abbahagytam mindent, és egy kis beszédet intéztem az osztályhoz, körülbelül így: „Nézzétek, tudom, mi folyik itt. Megpróbáljátok kideríteni, hogy meg tudjátok-e fúrni a CS-rendszert, és a válasz természetesen az, hogy igen. A dolog

csak azért működik, mert ti alapvetően úgy gondoljátok, hogy ez egy eléggé igazságos és értelmes rendszer, és hagyjátok működni. Az igazi kérdés az, hogy amennyiben sutba vágjuk a CS-rendszert, mi lesz helyette. Nekem szükségem van *valamilyen* eszközre, amivel ha kell, csöndet tudok teremteni az osztályban. Nem bánom, ha beszélgetek, akkor sem, ha időnként már túl nagy a zaj, de tudnom kell határt szabni. Ha nincsen CS, akkor azt tudom csinálni, amit a többi tanár tesz, vagyis egyáltalán nem hagyom, hogy beszélgessek.”

Ezután megkérdeztem, van-e valaki, aki úgy véli, hogy a CS-rendszer igazságtalan. Senki nem jelentkezett. Megkérdeztem, hogy szeretnének-e rajta változtatni. Senki nem jelentkezett.

Ekkor azt mondtam: „Rendben, kezdjük újra az egészet: bebizonyítottatok, hogy ha nem akarjátok, a rendszer nem működik. Most én ezt a lapot a kiosztott CS-vel eldobom, és visszatérünk a régi rendszerhez.” Így is tettünk. Soha többé nem szabotáltak a CS-rendszert. És azt kell mondanom, ahogyan az év telt, és az osztály egyre inkább mindannyiunkévá vált, ahelyett, hogy az „én osztályom” lett volna, a gyerekek egyre inkább megtanulták szabályozni a zajszintet, és egyre kevésbé volt szükségem a CS-re. Amikor mégis felkerült a táblára, az általában akkor történt, amikor maguk a gyerekek kértek meg rá, mert kicsit több nyugalomra és csendre volt szükségük.

Ám túl sok olyan iskola akad, ahol a rendről úgy vélekednek, hogy annak alapja csak a felelem, a fenyegetőzés és a büntetés lehet és kell legyen. Inkább választják a félelmen alapuló rendszabályozást, *még akkor is, ha nem működik*, mint egy olyan rendszert, amelyik a gyerekek együttműködésén alapul, és működik.

Kapcsolódó oldalak:

- John Holt: Gyerekek bírósága egy fekete többségű szabad iskolában a 70-es években
- John Holt: Három félrevezető metafora

- John Holt: A kontinuum elv